

ПРОФЕССИОНАЛ БУХГАЛТЕРЛАР УЧУН АХЛОҚ ҚОИДАЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ

Кулибоев Азамат Шоназарович

Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Тошкент давлат иқтисодиёт университети профессори в.б.

e-mail: azamatkuliboyev@gmail.com

Аннотация. Ушбу илмий тадқиқот ишида профессионал бухгалтер ахлоқининг моҳияти очиқ берилди. Ахлоқни жорий этиш муайян вазиятда муайян ҳуққ-атворни белгилаб беради, деб таъкидланади. Профессионал бухгалтерлар ахлоқининг пайдо бўлиш тарихи ва халқаро тамойиллари кўриб чиқилган. Ахлоқий муаммолар ҳар кунлик касбий фаолиятда учрайди ва уларни ҳал қилиш учун профессионал ҳуққ-атвор қоидаларини билиш ва амалиётда қўллаш зарур.

Калит сўзлар: ахлоқ, ахлоқий меъёрлар, бош ҳисобчи, бухгалтерия, бухгалтерия ҳисоби, бухгалтер, касбий ахлоқ, ҳуққ – атвор, тамойиллар.

Бухгалтер касби жамият учун муҳим ҳисобланади, бу эса жамоат манфаатларига хизмат қилиш мажбуриятини ўз зиммасига олишни назарда тутади. Бухгалтерлар касбий ҳамжамиятига нисбатан жамият деганда мижозлар, иш берувчилар, ходимлар, бухгалтерлар касбий уюшмалари, молиявий ҳамжамият, шунингдек, бухгалтерларнинг ҳолислик, мустақиллик ва ҳалоллигига таянадиган бошқа шахслар тушунилади. Бухгалтер жамоат манфаатларига мувофиқ фаолият юритар экан, албатта профессионал бухгалтерлар учун ахлоқ кодексига риоя қилиш ва унга бўйсуниб мажбуриятини олади. Бугунги кунда касбий ахлоқ масаласи барқарор ривожланишнинг ажралмас қисми сифатида муҳим муаммолардан бири бўлиб қолмоқда. Касбий ахлоқ – бу муайян касбий фаолиятда ахлоқий меъёрлар ва ҳуққ-атвор қоидаларини ифодаловчи тушунчадир. Кўпчилик ахлоқ кодексига жиддий қарамайди, уни аҳамиятсиз деб ҳисоблайди. Аммо бу кодексига амал қилиш – жамият ва касбий фаолият ўртасидаги муносабатлар, касбга бўлган ишонч масаласидир. Бу, айниқса, мутахассисларнинг ҳаракатлари бошқа инсонларнинг ҳаётига жиддий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган соҳаларда алоҳида аҳамиятга эга.

Касбий ахлоқ ҳар бир мутахассис фаолиятида зарур бўлган таркибий қисмдир. Касбий бухгалтерлик ахлоқ қоидалари илк бор 1987 йилда АҚШда ишлаб чиқилган. Американинг Бухгалтерлар Ассоциацияси бухгалтер этика кодексини қабул қилган ва у мунтазам равишда янгиланиб борилади. Унинг асосий қоидалари қуйидагилардан иборат:

- бухгалтер ишни қабул қилишдан олдин, аввалги ходимнинг фаолиятини пухта ўрганиши керак;
- агар олдинги бухгалтер ишдан кетган бўлса, унга ёзма сўров билан мурожаат қилиниши шарт;

- агар дастлабки танишув жараёнида иш берувчи қонунбузарлик қилган ёки қилмоқчи эканлиги маълум бўлса, бухгалтер ишдан бош тортиши лозим;
- бухгалтер раҳбариятдан ўзи нима қилаётганини билиш ва тушунишни талаб қилишга ҳақли эмас;
- бухгалтер ўз манфаати учун лавозим кўтарилишини талаб қила олмайди;
- иш берувчининг фойдасидан бош бухгалтерга улуш ажратиб бўлмайди, яъни бухгалтер ўз ҳисоб–китоблари орқали олинадиган натижалар учун бонус ёки қўшимча ҳақ ололмайди;
- бухгалтер иш берувчига жиноятни қандай амалга ошириш ва уни қандай яширишни маслаҳат бермаслиги керак;
- ҳисоботни сохталаштирганлиги учун бухгалтер ва иш берувчи биргаликда жавобгарликка тортилади;
- бухгалтер мунтазам равишда малакасини ошириши шарт.

Ахлоқ кодекси мавжудлиги бухгалтер мақомини мустаҳкамлайди ва иш берувчилар томонидан унинг ишига бўлган талабни оширади.

Профессионал бухгалтерлар обрўли бўлишлари учун жамият ишончини қозониб ҳар доим юқори савияда хизмат кўрсатишлари лозим. Чунки молиявий ахборотлардан фойдаланувчилар профессионал бухгалтерларнинг тижорат фаолиятларининг интизомли ва объектив ахборотларига таяниб иш юритадилар. Жаҳон миқёсида профессионал бухгалтерлар мана шундай мақсадларга хизмат қиладиган юқори даражадаги хизматлар кўрсатишга қаратилган ахлоқий қоидаларга риоя қилишлари талаб этилади.

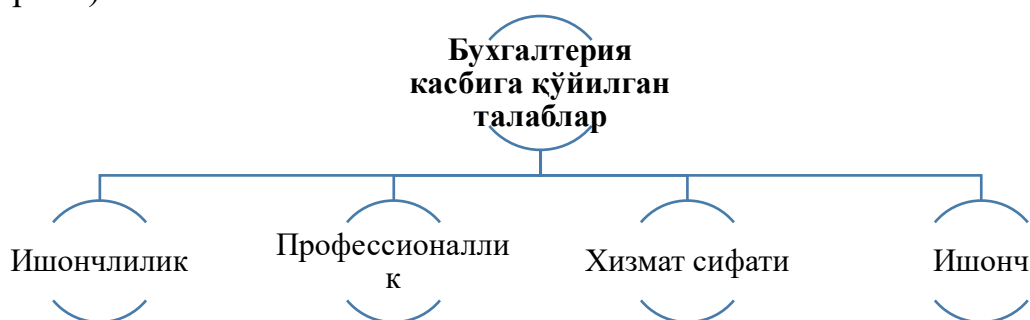
Бундай талабларни ўрнатишни ҳисобга олиб Халқаро Бухгалтерлар Федерацияси 1998 йилда “Малакали бухгалтерлар кодекси” ни қабул қилди. Бу кодекс бутун дунё бухгалтерларига қўйиладиган талаблар ва қоидалар йиғиндиси бўлиб уч қисмдан иборат:

“А” қисм, бунда келтирилган тартиблар барча профессионал бухгалтерлар фаолиятига тадбиқ этилади;

“Б” қисм, бунда келтирилган тартиблар барча амалиётчи профессионал бухгалтерлар фаолиятига тадбиқ этилади;

“С” қисм, бунда келтирилган тартиблар йўлланма профессионал бухгалтерлар фаолиятига тадбиқ этилади.

Ҳар қандай профессионал бухгалтер бухгалтерия касбининг олдида қўйилган мақсадига эришиши учун қуйидаги асосий талабларга риоя қилиши керак (1–расм).

1–расм. Бухгалтерия касбига қўйилган талаблар¹

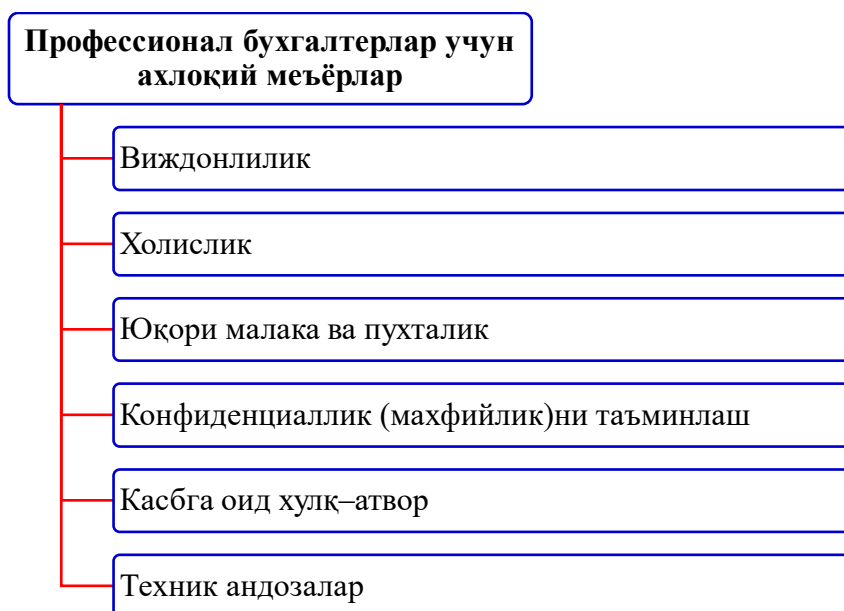
¹Муаллиф томонидан тузилган

Юқорида кўрсатилган бухгалтерия касбига қўйилган талаблар нафақат касб нуқтаи назардан мақсадга эришишини, балки бухгалтернинг касбга бўлган садоқатини, билимлилигини ва амалий жиҳатдан тажрибали эканлигини ҳам таъминлайди.

Шу талаблардан бири хизмат сифати бўлиб, бунда профессионал бухгалтерлар томонидан кўрсатиладиган барча хизматлар юқори сифат стандарт талабларига жавоб беришга бўлган ишончи тушунилади.

Бухгалтерия касбига қўйилган талаблардан яна бири бу ишонч. Бунда профессионал бухгалтерлар хизматидан фойдаланувчиларга шундай хизматлар кўрсатиш асосида ахлоқий қоидаларнинг мавжудлигига ишончи тушунилади.

Халқаро Бухгалтерлар Федерацияси томонидан барча профессионал бухгалтерлар учун қуйидаги ахлоқий меъёрларни ҳам белгилаб берган (2–расм).

2–расм. Профессионал бухгалтерлар учун ахлоқий меъёрлар²

Ҳар бир профессионал бухгалтердан ахлоқий қоидаларни билиш ва уларга қатъий риоя қилиб хизмат кўрсатиш талаб этилади.

Шунингдек, бухгалтерлар учун кундалик ахлоқнинг асосий тамойиллари мавжуд бўлиб, улар қуйидагилар:

- шахсий хулқ–атворда намуна бўлиш;
- иш жараёнини касбнинг қадриятлари ва мақсадига мувофиқ амалга ошириш;
- жамият манфаати учун хизмат қилиш;
- ёлгон, алдамчилик ва сохталаштириш билан боғлиқ ишларда иштирок этмаслик;
- ўз касбий билим ва амалий тажрибасини такомиллаштиришга интилиш;
- касбий бурчни ҳамма нарсадан устун қўйиш;
- касбий алоқалардан шахсий манфаатлар учун фойдаланмаслик;

²Муаллиф томонидан тузилган

– қўлга киритилган маълумотларни махфий сақлаш, инсонга нисбатан ғайриинсоний ва камситувчи ҳаракатларнинг олдини олишга ҳаракат қилиш.

Ахлоқ кодексида касбий хулқ – атворнинг умумий қоидалари, ахлоқий ва маънавий қадриятлар ифодаланади ва уларни бузишдан ҳимоя қилиш мақсадида ҳамжамият томонидан тан олинади.

Қонунларга риоя қилиш ва касбий ҳалоллик жамият ва бозор иқтисодиётининг барқарор ривожланиш асосидир. Демак, касбий ахлоқ – бу барқарор ривожланишнинг зарурий шarti бўлиб, у тизимларни узоқ муддат давомида самарали ишлаш ва ривожланиш қобилятини назарда тутди.

Бухгалтерлар ахлоқи ҳақида кўп гапирилади, аммо малакали, обрўли мутахассисларни етиштириш бўйича кам амалий иш қилинади. Ахлоқий муаммолар бухгалтернинг кундалик фаолиятида доимий равишда юз беради. Уларга муносиб ечим топиш учун касбий хулқ – атвор қоидаларини билиш ва уларга қатъий риоя қилишга тайёр бўлиш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Кодекс этики профессиональных бухгалтеров. Советом Национальной Ассоциации Бухгалтеров и Аудиторов Узбекистана 19 марта 2010 года (протокол № 1) и утвержден на конференции 29 мая 2010 года (протокол № 1).

2. Валебникова Н.В. О кодексе профессиональной этики // Бухучет № 3 – 1997.

3. Сотиволдиев А.С., Иткин Ю.М. Замонавий бухгалтерия ҳисоби. I том. – Т.:ЎзБАМА, 2002. – 220 бет.

4. Toshmamatov N. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. Darslik. – Т.: “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti, 2019. – 376 bet.